

MOET DE URBANISERING VAN HET PLATTELAND WORDEN BETREURD?

DOOR

Drs. A. J. WICHERS

Dit artikel is geschreven naar aanleiding van het prae-advies van prof. dr. H. D. de Vries Reilingh: „Cultureel leven en nederzettingenvorm”, dat werd uitgebracht voor het Congres over de culturele zijde van de vormgeving in de Zuiderzeepolders op 10 november 1956 te Amsterdam. (1)

De Vries Reilingh gaat uit van de stelling dat in het dorp „een mate van culturele overdracht en sociale controle wordt uitgeoefend, welke het geestelijk en zedelijk leven in stand houdt” (blz. 1).

De strekking van deze passage, die bijna niet kan worden misverstaan, wordt nog duidelijker, wanneer men vervolgens leest: „De stad is cultureel creatief, scheppend, doch verbruikt daarin haar kracht. Het platteland is cultureel conservatief in de zin van bewarend, handhavend, terwijl het bovendien een regenererend vermogen bezit; het vormt een voedingsbodem, waaruit telkens weer vers bloed aan het culturele leven toevloeit en het levert schéppende krachten aan de stad. Wanneer het platteland dit vermogen gaat verliezen, zal ook de culturele potentie der stad allengs gaan kwijnen” (blz. 1).

De strekking van wat hier door *De Vries Reilingh* wordt te kennen gegeven, mag waarschijnlijk nog eens als volgt worden weergegeven: Het stedelijk milieu is eigenlijk een kwaad, omdat de bevolking daarin in de loop der generaties haar levenskracht verliest. Het platteland heeft vanuit zijn oer-gezondheid dit verlies steeds nog kunnen compenseren. Maar als dit platteland nu ook al wordt geurbaniseerd, dan is het met de heilzame tegenwerking gedaan. Op den duur moeten we daar de zeer schadelijke gevolgen van ondervinden. Willen wij dit voorkomen, dan moet de plattelandse samenleving met alle middelen zoveel mogelijk in haar oude staat worden gehandhaafd.

Tegen deze opvatting kan heel veel worden ingebracht, al heeft het géén zin te beweren, dat de stad niet zo kán zijn als *De Vries Reilingh* meent. De 19de eeuwse achterbuurtsteden zullen een zeer ongewenst milieu hebben gevormd voor velen. Ook thans is het in menige grote- of havenstad in menig opzicht „niet pluis”. Dit geldt voor de Westerse wereld en in sterke mate ook daarbuiten. Anderzijds heeft het geen zin om te beweren, dat elke mate van urbanisering van het platteland gewenst

is. Dit alles zou moeilijk te verdedigen zijn. Maar het gaat hier helemaal niet om een vorm of mate van urbanisering. Hier gaat het om het standpunt ten opzichte van welke vorm of mate van urbanisering dan ook. En dan komt het mij voor, dat de opvatting, die de stedelijke samenleving ziet als „eigenlijk verkeerd” en de oude plattelandse als „eigenlijk goed” beslist niet houdbaar is. Hierbij wordt voorlopig nog afgezien van de vraag of het standpunt „eigenlijk verkeerd” kan worden omgezet in een praktisch uitvoerbaar beleid.

Op grond van na-oorlogse onderzoeken laat zich een stelling construeren, die ongeveer als het tegengestelde van die van *De Vries Reilingh* kan gelden, n.l.:

„In deze tijd moet het als een groot bezwaar worden gevoeld wanneer mensen sterk worden gebonden in een lokale groepering. Vooral geldt dit bezwaar als deze groepering een plattelandse is. Want de cultuur, die wordt overgedragen en de sociale contrôle, die wordt uitgeoefend tenderen daar te zijn een cultuur en een sociale contrôle uit een voorbijge tijd. Het meest waarschijnlijk effect is dan een achterlijke en cultureel steriele samenleving”.

In de eerste plaats kan worden gerefereerd aan een duitse studie, geschreven door *Wurzbacher, Pflaum* e.a. (2). Hierin wordt onder de naam „Das Dorf im Spannungsfeld industrieller Entwicklung” een onderzoek beschreven in een Westduitse plattelandsgemeente. Uit het belangrijke empirische materiaal zijn voor ons thans twee eenvoudige gevolgtrekkingen van belang:

1. Dat dit stuk platteland vroeger voor de inwoners een goed stuk platteland is geweest.
2. Dat dit stuk platteland nog steeds een goed stuk platteland is voor de inwoners: Er is weinig ontevredenheid; er zijn goede verstandhoudingen tussen de diverse groeperingen, o.m. tussen de kerken onderling en tussen deze en de bevolking. Enzovoorts.

Deze conclusies mogen op het eerste gezicht niet erg belangrijk lijken, maar zij zijn het wel, omdat er zich tussen vroeger en nu enorme wijzigingen hebben voorgedaan in de levensstijl en in de levenshouding van de bewoners en omdat deze wijzigingen zich steeds verder voltrekken.

In de sociale verhoudingen is te zien een heroriëntering van de bindingen van de individu. Dit geldt zowel t.o.v. de lokale gemeenschap als t.o.v. het gezin. In de gemeenschap is te bespeuren, dat de oude lokale bindingen in belangrijke mate zijn opgelost en vervangen door extra-locale bindingen en door bindingen in het verenigingsleven (zowel van primaire als van secundaire aard). In het gezin voltooit zich geleidelijk aan een wijziging in de huwelijksverhouding en in de verhouding tot de kinderen. De wijziging in de huwelijksverhouding wordt in het Duits kernachtig beschreven als een wijziging van de „arbeitsintegrierte Ehe”

naar de „gefühlsgintegrierte Ehe”. Huiselijk gezegd dus van „een vrouw zoeken, die goed kan werken” naar „een vrouw zoeken, waar men van houdt”. Betreffende de opvoeding van de kinderen wordt de omzwaai beschreven van een „elternbestimmte Erziehung” naar een „kindbezogene Erziehung”. Huiselijk gezegd gaat het hier van „die jongen moet net worden als zijn vader” naar „die jongen mag een eigen ontplooiing zoeken”.

De levens-heroriëntering ligt in het voorgaande al min of meer besloten: de dorpsbewoner onttrekt zich hoe langer hoe meer aan de sterke dorpsbindingen, aan het uniforme levenspatroon, en daarmee ook aan de vaste sociale controle. De dorpsbewoner heeft de keuzemogelijkheid ontdekt in beroep, in levensstijl en in het zich sociaal bewegen. Met andere woorden: de dorpsbewoner gaat zich individualiseren.

De bewoners van dit Duitse dorp gaan zich dus individualiseren. Hier is eens door een adaequaat onderzoek vastgelegd, wat veel waarnemers van het platteland al lange tijd menen te bespeuren, vooral in Nederland. In het ene gebied openbaart de individualisering zich eerder dan in het andere, maar op den duur zal zij waarschijnlijk overal zichtbaar worden. En als ik *De Vries Reilingh* goed uitleg, dan verzet hij zich hiertegen. Daarom is het goed zich af te vragen waarom de plattelander dit doet. Het antwoord is waarschijnlijk, dat de plattelander zich wil individualiseren, omdat hij zich anders minderwaardig zou voelen. Zover wij weten zijn sociale minderwaardigheidsgevoelens geen ongewoon verschijnsel op het platteland. Kooy (3) beschrijft ze en waarschijnlijk ontstaan ze het gemakkelijkst waar het platteland in aanraking komt met meer geurbaniseerde samenlevingen. Tegenwoordig is dit in Nederland bijna overal het geval. Waarschijnlijk zou het geheel verkeerd zijn om deze minderwaardigheidsgevoelens uit te leggen als een soort valse schaamte. Veel vruchtbaarder lijkt het om ze uit te leggen als een min of meer bewust aanvoelen, dat een moderne gedifferentieerde samenleving nu eenmaal een andere levensinstelling en een ander samenlevingspatroon vereisen, dan tot voor kort op het platteland bestaan heeft.

Dit Duitse onderzoek met bovenstaande conclusies en hypothesen staat niet alleen. Aan de afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool is zo langzamerhand aanzienlijke onderzoekservaring op het platteland verkregen. Een belangrijk deel van deze onderzoekingen hield verband met de sociologische aspecten van de landbouwvoorlichting (4). Hierbij wordt getracht na te gaan welke sociale omstandigheden invloed hebben op de kwaliteit van het boer-zijn in technisch-economische zin. Hoe meer de resultaten zich opstapelen, hoe waarschijnlijker het wordt, dat de gehele structuur van de plattelandse samenleving hiermee samenhangt.

In elk geval zijn de onderzoekers van deze afdeling tot de overtuiging

gekomen, dat het goed-boer-zijn geen losstaande kwaliteit is, maar dat deze ten nauwste samenhangt met het levenspatroon van het gehele boerengezin. Het is een statistisch feit, dat het goed-boer-zijn samenhangt met een moderne levensinstelling en het slecht-boer-zijn met een ouderwetse. Deze relatie wordt begrijpelijk, als men eenmaal inziet dat achter deze ouderwetse levensinstelling meestal een verouderde voorstellingswereld steekt, of met andere woorden: een verouderd referentiekader. Waar deze oude referentiekaders nog sterk leven begrijpt de boer te weinig van de supra-regionale samenhangen in economisch, sociaal en cultureel opzicht. Voor hem ziet de wereld er nog nagenoeg net zo uit als 50 jaar geleden en op grond van deze voorstellingen handelt hij op het bedrijf, in de samenleving en in het gezin. Hij treedt dus de nieuwe dynamische realiteit tegemoet met normen, die hij ontleent aan een niet meer bestaande statische boerenwereld. Het mag dan ook geen wonder heten, dat deze boer met zijn verouderde inzichten vastloopt. Dit vastlopen is niet alleen economisch, doordat hij met zijn inkomen ver achterblijft, maar totaal. Zo weet hij b.v. ook niet de beroepskeuze van zijn kinderen te richten noch ook de geld- en vrijetijdsbesteding van zijn kinderen. Is het dan te gewaagd om te veronderstellen, dat deze veroudering van het referentiekader juist daar zal voorkomen, waar de oude samenlevingsvormen nog het best intact zijn? Want hoe zal men in een samenleving, waarin het locale een zo sterk accent krijgt, tevens het supra-locale kunnen beleven? Dit laatste is noodzaak omdat het tijdsgebeuren zich in deze sfeer afspeelt, maar het wordt door de locale cultuuroverdracht en de locale sociale controle voor een groot deel uitgesloten. Daarom zal het achterop-geraken in de lokaal georiënteerde samenleving geen vreemd verschijnsel genoemd kunnen worden.

Inderdaad blijkt dan ook meermalen, dat de problemen van het achterblijven van het bedrijf het ernstigst aan den dag treden in de samenlevingen, die nog het sterkst het oude bewaard hebben, b.v. in de Betuwe. Na het voorgaande over de onderlinge samenhang van het economisch, sociale en geestelijk-culturele zal het ook begrijpelijk zijn, dat men in deze traditionele samenlevingen slechts zelden de indruk opdoet van een geestelijk-culturele frisheid. In zo'n samenleving is de kans het grootst, dat eerst de koeien geteld moeten worden, voordat men weet of een huwelijk tot stand kan komen; daar is de kans het grootst, dat men op oude sterke standsverschillen zal stuiten en/of op wrijving met de landarbeiders. Daar blijven vaak de meeste jongens op de boerderij hangen, ook al is er geen plaats voor hen in de landbouw. Waarschijnlijk meent men daar ook het sterkst, dat men een soort natuurlijk recht heeft om een tot onrendabiliteit gedoemd landbouwbedrijf te exploiteren en geeft men uitsluitend de regering de schuld dat de prijzen niet hoog genoeg en de lonen veel te hoog zijn.

Vervolgens kan nog worden gewezen op een studie van *I. Gadourek* „A Dutch Community” (5). Ook hier past m.i. de conclusie, dat in die bevolkingsgroepen van Sassenheim, waar het sterkst de oude locale bindingen gelden, de geestelijke frisheid het geringst is. Dit uit zich b.v. in minachting voor onderwijs en in scherpe verhoudingen tussen de verschillende standen en tussen de kerkelijke richtingen. *Gadourek* doet ons dan ook verwachten, dat dit niet kan voortduren. Wie zich nu nog geborgen voelt in het oude samenlevingssysteem met zijn beperkte sociale ruimte en beperkte sociale en culturele mogelijkheden, zal er zich in de naaste toekomst niet meer in geborgen voelen. De reden is, dat de nieuwe tijd te concreet voor de deur staat in de vorm van een toegevloede bevolking met een uitgesproken urbaan samenlevingspatroon. De oude banden zullen als knellend worden gevoeld en men zal er uit willen breken. De z.g. „generatieconflicten” van nu wijzen hier onmiskenbaar op.

In deze korte bespreking lijkt reeds voldoende materiaal behandeld dat tot grote voorzichtigheid maant met de mening van *De Vries Reilingh*, dat in het dorp „een mate van culturele overdracht en sociale controle wordt uitgeoefend, welke het geestelijk en zedelijk leven in stand houdt”. Voorts ligt in dit summiere materiaal een waarschuwing besloten aan allen, die door bovenstaande mening of om andere reden willen streven naar de handhaving van de oude stijl op het platteland.

Het ziet er thans bepaald naar uit, dat degene, die in deze tijd nog tracht om de oude samenlevingsvorm met zijn sterke locale bindingen en sterke sociale controle te bevorderen, moeite doet voor iets dat rechtstreeks ingaat tegen de maatschappelijke ontwikkeling, welke er een is van economische, sociale en geestelijk-culturele differentiatie en van diffuse controle. Voorts doet hij moeite voor iets, dat de mensen zelf niet meer willen, omdat zij niet buiten het tijdsverband willen leven. Hij werkt daardoor in, tegen zulke grote en fundamentele krachten, dat zijn pogingen bij voorbaat tot mislukken zijn gedoemd. Hij behoeft hier echter niet de minste spijt van te hebben, want in het oude samenlevingspatroon zou men zich in toenemende mate sociaal minderwaardig gaan voelen met als gevolg de economische, sociale en culturele steriliteit. Het generatieconflict is derhalve een gezond teken.

Tot slot nog enige opmerkingen over de passages van *De Vries Reilingh* over het „regenererend vermogen” van het platteland oude stijl, dat de stad nodig heeft, omdat de stad weliswaar is: „cultureel creatief, scheppend, doch . . . daarin haar kracht (verbruikt)”.

De conclusie uit het voorgaande moet m.i. wel zijn, dat de Nederlandse samenleving in de naast toekomst in zijn totaal in meer of minder sterke mate geurbaniseerd zal zijn. (Welke mate gewenst is, en hoe het platteland zijn nieuwe samenlevingsvormen zal moeten vinden; blijft hier onbesproken.)

Hieruit is in de eerste plaats de lering te trekken, dat het „regenererende vermogen” van nu af aan geheel uit de geurbaniseerde samenleving zelf zal moeten komen. De sociale wetenschappen kunnen zich dit in het bijzonder aantrekken, omdat deze wetenschappen *gehouden* zijn om hiertoe een zo groot mogelijke bijdrage te leveren. Met andere woorden: laten de sociale wetenschappen toch vooral hun aandacht richten op de toekomst en niet op het verleden, anders dan met betrekking tot deze toekomst nodig is of anders dan uit geschiedwetenschappelijke overwegingen. Bovendien zal het met die geestverterende werking van het stedelijk milieu wel wat meevallen. In de aangehaalde Duitse studie zien we alleen maar een blijvende sociale en geestelijk-culturele gezondheid van het betreffende platteland. Verder maakt het in vergelijking met het buitenland reeds sterk geurbaniseerde nederlandse platteland een verre van ongezonde indruk. Tenslotte is er het voorbeeld van Engeland met een percentage boerenbevolking, dat slechts $\frac{1}{3}$ bedraagt van het Nederlandse. Dit land is toch waarlijk geen verziekte natie te noemen!

In werkelijkheid gaat het hier om een aanpassingsproces van de gehele bevolking aan een nieuwe samenlevingsvorm, die op zichzelf moeilijk verderfelijk kan worden genoemd. Deze vorm moet echter geleerd worden en men kan van mening zijn dat dit (nog) niet in alle opzichten is gebeurd. Hierbij kan men denken aan diverse onvolkomenheden b.v. in bestuurlijk opzicht, in de organisatie van de diffuse sociale controle, in de besteding van inkomen en vrije tijd aan secundaire levensbehoeften en aan menige andere onvolkomenheid. Maar dit kan terecht komen en Nederland lijkt er in dit verband relatief gunstig voor te staan. Bij een goede samenlevings„techniek” blijft er dan vermoedelijk niet veel over, dat uit sociologisch oogpunt werkelijk betreurd moet worden, als de vroegere gedaante van de plattelandse samenleving gaat verdwijnen en als daar een in zekere mate geurbaniseerd samenlevingspatroon voor in de plaats komt.

LITERATUUR:

1. Prae-adviezen voor het Congres over de culturele zijde van de vormgeving in de Zuiderzeepolders. Uitgegeven door de Stichting voor het bevolkingsonderzoek in drooggelegde Zuiderzeepolders, het Isonovo en het Genootschap Flevo, Amsterdam, 1956.
2. Wurzbacher, G. en Pflaum, R. e.a.: Das Dorf im Spannungsfeld industrieller Entwicklung. Verlag Ferdinand Enke, Stuttgart, 1954.
3. Kooy, G. A.: Stad en Platteland. Voordracht in een Plattelands-scholingscursus voor leerkrachten bij het Landbouwhuishoudonderwijs, 1956. Wordt gepubliceerd.
4. Ban, A. W. van den: Enkele kenmerken en eigenschappen van de vooruitstrevende boer. Bulletin no. 5 Afdeling Sociologie en Sociografie, Landbouwhogeschool. 1956. Hofstee, E. W.: Enige sociologische aspecten van de landbouwvoorlichting. Bulletin no. 1 Afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool. 1954.

Wichers, A. J.: De beoefening van bloemisterij en groenteteelt te Beesd. Bulletin no. 3 Afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool. 1956.

Wichers, A. J.: De voorlichtingssituatie van de fruitteelt in twee Betuwse dorpen. 1956. Wordt gepubliceerd.

5. *Gadourek, I.*: A Dutch Community. H. E. Stenfert Kroese N.V. Leiden, 1956.

De schrijver — in een plattelandsgezin geboren — doorliep de H.B.S. te Zutphen en ging daarna naar de Tuinbouwschool te Frederiksoord. In oorlogstijd is hij in dienst gekomen bij de Rijkstuinbouwvoorlichtingsdienst. Na de oorlog studeerde hij aan de Economische Hogeschool te Rotterdam, waar hij in 1954 in de sociologische richting afstudeerde. Sedert het najaar van 1954 is hij voor de bovenvermelde dienst werkzaam bij de Afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool te Wageningen.